

Осінній вальс

Олександр Мінович

Єфрейтор Вовкович сьогодні по дорозі на польові тактичні зайняття побачив на молодому кленові перший жовтий лист.

- Стоять! Смірно! Смотріть все - вот он, мой дембель! Вот он, родной, - закричав, захльобуючись, єфрейтор.

Взвод стояв струнко й дивився на верхівку клена, де, дійсно, виднівся самотній жовтий листочок - символ осені, й осіннього солдатського дембеля.

- Всьо, теперь скоро... Не успеет упасть - как я домой. А вам еще служить і служить, конца не видно. Мужайтесь, салагі!

Молодому солдату Андрію Савчуку стало від тих слів прикро на душі, бо, справді, служити ще й служити. Майже півтора року попереду.

До Вовковича приєдналися старі солдати, які мали цьогоріч закінчувати службу - діди. Жовтий лист, мовби закружив їм голову:

- Слушать сюда! Всем молодым і прочім которим еще долго жрать казённую пайку! Етой ночью объявляем праздник - осенний вальс!

Сьогодні підйом був на пів години раніше. Всі не доспали. Пів години сну для молодого солдата - це пів години щастя й спокою. Бо, як тільки команда старшини згонить із ліжка, починається день, наповнений муштрою та муками.

В день, коли припадає стрільбище й тактика, кормлять найгірше. Дають на сніданок таку кислючу смажену капусту, що навіть голодні першорічники не їдять.

Андрій силою змусив себе проковтнути кілька ложок тої кислятини з хлібом, бо знав, що це значно полегшить перенести важкий день.

До місця, де будуть проходити навчання по стрільбі й тактиці - більше десяти кілометрів. Шлях проходить лісом. Серпнєве сонце ще тільки піднялося, й не палить. Поки що йти не важко, але скоро стане спека, одяг просочиться потом. Сонце стане ще одним випробуванням для солдат.

У лісі достигла малина. Червоні соковиті ягоди притягують і манять. До них легко дотягнутися рукою, бо гілки кущів звисають над дорогою. Але їсти малину - це непорядок. Порушується стрій, суворість якого маніакально підтримується всіма командирами в армії. Стрій - це гурт, це мов отара овець, яких добре й легко пасти, поки ніхто не розбіжиться з купи.

Тому поступає команда сержанта Орлова:

- Протівогази о-деть! Бе-егом марш!

Краще б ніхто не зачіпав тої клятої малини. Взвод під крики сержантів починає бігти. Відразу стає парко й душно. Саперна лопата б'є рядовому Савчуку по ногах, автомат відразу стає важчим, б'є прикладом по спині. Ремінь із начищеною до блиску бляхою, тісно затягнений на животі, не дає дихати. Підсумок для патронів з'їжджає з боку на живіт, мішає бігти. Окуляри протигаза запотівають, крізь них нічого не видно.

Тільки спину того, хто біжить попереду.

Декому з молодих стає непереливки. Під час бігу в чоботях збиваються онучі, до крові натирають ноги. Хтось із новобранців проситься в командира взводу перемотати онучі, бо немає сили терпіти.

Командир дозволяє прохачу покинути стрій, але залишає з ним єфрейтора Вовковича, щоб проконтролював. Той контролювати звик. Тут же відпускає невмілому солдату кілька стусанів і копняків, аби знав, як заправляти онучі.

Андрію в цьому легше. Він із села. Чоботи й онучі звик носити змалечку. Вміє з ними обходитися. Значно важче тим, які з міста, які ходили все життя по асфальту в туфлях і черевиках. Вони з першого дня стирають ноги до крові, не можуть твердо ступати, накульгують від болі.

Лікування тут одне – на один-два дні звільнять від стрійової підготовки й фізкультури. В санчастині фельдшер змаже рани зеленкою, а в іншому – спуску немає. Терпи і вчися, якщо хочеш, щоб менше боліло.

Приблизно через годину взвод добирається до стрільбища.

Велике поле на багато кілометрів заставлене різними армійськими причаландями. Мішені для стрільби, якісь невеликі будівлі пофарбовані в зелений колір, окопи, рови для тактичних занять, транспаранти-плакати, що вчать правильно стріляти в ціль, призивають вірно служити – кидаються в очі, куди не глянь.

Тут належить солдатам провести цілий день. Бігати, стріляти, окопуватися, марширувати.

Спочатку багато разів, майже до помрячіння, треба виконувати вправи для стрільби.

– Льюжа-а! Заряжай! – командує Орлов, і всі знімають автомати та падають на землю. Вдають, що стріляють. Потім піднімаються й стають в шеренгу. Тоді знов повторюють цю вправу. І так разів зо тридцять-сорок. Вважається, що тільки завдяки таким вправам солдат може навчитися правильно стріляти.

Згодом вправу удосконалюють.

– Делай раз! – автомат треба зняти з плеча.

– Делай два! – автомат опускають до ноги.

– Делай три! – треба опуститися на одне коліно.

– Делай чотири! – треба лягти на бік, а потім – на живіт.

І так до десяти й більше.

Це називається довести все до автоматизму. Думати тут не треба, за тебе в армії думає начальник-командир.

Нарешті приступили до стрільби. Хто стріляв мітко – того хвалили, хто не попадав у ціль із молодих – того відправляли тренуватися. Але не стріляти, а знову безкінечно виконувати команду: "Льюжа! Заряжай!".

Нібито це повинно наставити невмілих солдат бути стараннішими та уважнішими до стрільби.

Весь процес навчання супроводжується відбірними матюками. Слова "дебіл" і

"шланг" вживаються звично й просто, як привітання. В радянській армії ніхто ні з ким церемонитися не збирався.

Після стрільби – обід. Польова кухня зупинилася під лісом, де було трохи холодку. На якусь мить можна зосередитися на їжі, відійти від армійщини.

Андрій Савчук сів обідати разом із своїм молодим земляком Петром, якому напівголодне солдатське життя давалося найважче. Був він високого дуже зросту, мав трохи зайвої, як для солдата, ваги. Зазвичай, за стіл у їдальні він сідав першим, брав собі найкращий кусок хліба – "горбушку", якою можна було насититися найбільше. Нестеменно більше, ніж м'якушем.

Петро з'їдав свій хліб і всю належну йому порцію в один момент, ковтав, неначе індик, а потім сидів, дивлячись на чужу їжу заздрісно, що аж сльози виступали. Андрій відламував маленький кусок шкоринки від свого хліба, давав Петру:

– Тримай у роті, не ковтай, бо дивитися на тебе не можу!

Петро слухняно не ковтав хліб, і обдавав земляка вдячним поглядом.

Тепер Петро раніше, ніж почати їсти суп, дивився на Савчука, як той буде ложкою гребти, чи нічого не буде виловлювати в супі.

Попереднього разу польова кухня зварила суп, у якому плавали ледь помітні дрібненькі хробачки. Ніхто їх не помітив, крім Андрія, який виловив ту приправу та тільки тоді почав їсти. Петро такого їсти не мав сили. Дуже вже бридилось, незважаючи на відчуття голоду. Сам же побачити хробаків не міг, бо зір мав слабкий.

Відтоді Андрій жалів товариша, не дивився зовсім на суп, а відразу ставав їсти, щоб заспокоїти Петра, не позбавляти й так малої кількості їжі. Тепер Савчук знову так поступив, і помітив краєм ока, як земляк став мотилати ложкою.

Хто зранку відмовився від кислої капусти – той обіду ледь дождався. Проте до ситості справа не доходила, пайку польова кухня завжди урізала. Молодь швидко вишкрябала свої похідні котелки, голодними очима пожирала, як досвідчені діди неквапом пережовували свою їжу.

Тепер від почуття голоду може спасти першорічників тільки сон.

Та коли то він ще буде?

Після обіду навчання по тактиці. Треба бігати по полю, удавано уникаючи вибухів. По команді: "Вспишка слеза!" – треба чимдуж падати в праву сторону, або навпаки, як команда подається про вибух з іншого боку.

Коли від бігу всі добряче втомилися – перейшли до копання окопів. Земля суха й тверда. Лопата ніяк не хоче її брати. Сержанти кричать на тих, хто копає помалу та не встигає за всіма сховатися в яму.

Нарешті окопи викопані. Вдається хвилин із десять посидіти в них, приємно відчувачи прохолоду свіжовикопаної землі.

Савчук, падаючи в траву, коли нібито ховався від вибухів, встиг набити кишені щавлем. Тепер дістає його й кидає до рота. Кислий щавель приємно жується, вводить в оману живіт і мозок.

Сусід по казарменому ліжку – Ваня Жбанов, помітив, як Андрій щось жує. Ваня не

вірити своїм очам, бо що тут можна жувати... Їжею ж тут і не пахне.

Андрій ділиться щавлем.

Через деякий час Жбанов із обідом заявляє Андрію:

- Навіщо ти дав мені той щавель? Від нього ще більше їсти хочеться.

- А ти жуї ще! Поки жуєш - їсти не так тягне. Хоча, може то, тільки мені так.

Після стрільби зброю належить почистити. Солдати знімають верхній одяг, щоб не замастити його, починають ще одне довге та нудне заняття. Автомати чистять більше години. Але скільки не чисти - все не так. Сержант оглядає зброю, наказує чистити ще, і ще, нібито бачить якесь маловидиме потемніння, чи нагар від пострілу.

Молодим солдатам крім своїх автоматів треба опорядити зброю дідів, що грають у цей час тихцем від командира взводу в карти.

На думку Вовковича хтось із молодих відлинює від роботи. Єфрейтор відводить солдата в бік, і б'є в груди. Робить це вміло. Старається влучити по металевому гудзику, який від удару впинається такою ж металевою петелькою в тіло. Удар, навіть слабкий, приносить різкий біль.

- Всьо понял, салага?.. Тогда шуруй на место, і щоб через пятнадцать минут сдал работу. І твой, і мой автомат должны блестеть! Второй раз напominать не буду! Врубался?

Коли почистили автомати, знову виконували вправи по команді: "Льожа! Заряжай!", знову бігали по полю, ухиляючись і тікаючи від вибухів.

Під вечір вирушили назад у казарми.

Здається, за день із солдат вичавили всі сили, але виявилось, що запаси молодого чоловічого організму є далеко більшими, ніж уявлялося.

Десять кілометрів знову частково бігли, а частково йшли швидким кроком.

Пішов дрібний дощик, який промочив наскрізь солдатське вбрання та розвіз дорогу, що стала ковзкою.

Хотілося швидше добратися до сухого приміщення, впасти на ліжко, щоб відпочити, забувшись, коротким армійським сном.

Однак не все було так просто й швидко. Треба було ще здати зброю, почистити одяг, взуття, простояти пів години на вечірній перекличці, вислухати розпорядження на завтра.

Перед строем старшина роти оголосив наряди та покарання тим, хто на думку начальства, був недбалим у цей день.

Нарешті відбій. Можна розслабитися. Обійняти подушку й віддатися наймилішому, що є на світі, а тим більше в солдатському житті - сну.

- Рота-а, подйом! Строіться виході! Бистрее, бистрее пошевелівайтесь, салагі! Шевеліте ножками! - розбудили казарму крики сержантів і дідів.

Очманілі молоді солдати вскакують із своїх ліжок. Деякі не можуть прийти до тями де вони знаходяться, але автоматично натягують мокрий одяг, онучі, чоботи, застібають на ходу гудзики, крючки й біжать у стрій.

- Начінаєм обещанный празднік - осенній вальс! - прогорлав єфрейтор Вовкович.

Невдовзі посеред казарми стояло двох'ярусне ліжко, на якому розмістилося декілька чемоданів і двоє-троє дідів. Це дембельський вагон. Діди їдуть додому.

Щоб картина та відчуття були більш схожими на правду, п'ятеро молодих щосили хитають ліжко, голосно чухкають, немов паровоз. Один із них час від часу подає гудок. Ще п'ятеро-шестеро бігають із віниками навкруг ліжка. Це для дембелів у вікнах вагону пролітають дерева.

Декілька солдатів-новачків по черзі, парадним кроком, підходять до вимикача світла, і то вмикають, то вимикають його. Якщо вмикають, то значить потяг прибув на станцію, коли вимикають – станція закінчилася, шлях іде через ніч, поле, ліс. Назву станцій голосно оголошує хтось із молодих. Перш, ніж вимкнути світло, рапортують вимикачу, неначе генералові: "Товаріщ виключатель, разрешіте вомкнуть ваші контакти!" Хтось із дідів подає голос: "Разрешаю!".

Потім настає кульмінаційний момент.

Салаги починають хором співати: "Лістя жолтиє над городом кружатся...", беруться по двоє за руки, танцюють вальс.

Танцівники босі. Танці проходять на ліноліумній доріжці, що широкою полосою проходить по середині казарми. Ліноліум начищений до блиску, покритий мильною піною, аби було прикольніше й романтичніше.

Діди із замилюванням дивляться на осінній вальс, ржуть, хіхікають, підказують молодим, що треба робити.

Дійство затягується до середини ночі.

Коли нарешті знову можна лягти в ліжко, Андрій із гіркотою встигає подумати, що спати залишилось всього лиш три години, а до того, щоб стати дідом і мати в казармі необмежену владу – ще більше п'ятисот днів.